

Türkiye’de Hemşirelik Dergilerinde Yayınlanan Sistematik Derlemelerin Raporlama Özellikleri*

The Reporting Characteristics of Systematic Reviews Published in Nursing Journals in Turkey

NURSEN NAHCIVAN*
KÜBRA İNCİRKUŞ**

Geliş Tarihi: 14.02.2017, Kabul Tarihi: 16.05.2017

ÖZ

Amaç: Bu makalede, ülkemizde 2000-2016 yılları arasında hemşirelik dergilerinde yayınlanmış sistematik derlemelerin metodolojik ve raporlama özelliklerini incelemek amaçlanmıştır.

Yöntem: Tanımlayıcı tipteki araştırmanın örneklemini Türkiye’de yayınlanan tüm hemşirelik dergilerini kapsamaktadır. Makaleler hemşirelik dergilerinin web sayfaları, Türk Medline, TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark veri tabanları ve Google Akademik arama motorunda “hemşire”, “sistematik derleme”, “sistematik inceleme”, “literatür inceleme”, “literatür tarama” anahtar kelimeleri kullanılarak tarandı. Makale özelliklerini ortaya koymak amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan Veri Çekme Formu, raporlama özelliklerinin değerlendirilmesinde 27 maddeli PRISMA Bildirimi kullanıldı. İki araştırmacı bağımsız olarak makalelerin raporlama kalitesini değerlendirdi. Veriler, Cohen’s kappa, frekans, ortalama ve standart sapma kullanılarak değerlendirildi.

Bulgular: Hemşirelik dergilerinde yayınlanan toplam 26 sistematik derleme/literatür inceleme çalışmaya dâhil edildi. Ortalama PRISMA puanı 7.46 ± 3.20 (min-maks=1.5-13) bulundu. Gözlemciler arası uyum yüksekti ($\kappa=0.813$, $p=0.000$). Başlık (%76.9), yapılandırılmış özet (%57.7) en iyi raporlandırılan; yöntem, sonuçlar, tartışma ve fonlanma kaynakları en yetersiz raporlandırılan bölümlerdi.

Tartışma ve Sonuç: Ülkemizde hemşirelik dergilerinde sistematik derleme sayısı giderek artmakla birlikte, derlemelerin raporlama kaliteleri oldukça düşüktür. Hemşirelik dergi editörlerinin, hakemlerin ve araştırmacıların sistematik derlemelerde rapor kalitesini artırmak için PRISMA kılavuzlarını kullanmaları önerilir.

Anahtar kelimeler: Hemşirelik, sistematik derleme, literatür inceleme, raporlama kalitesi.

* Bu çalışma 20-24 Haziran 2015 tarihinde, İstanbul’da düzenlenen 2. Uluslararası Klinik Hemşirelik Araştırmaları Kongresi’nde poster bildirisi olarak sunulmuştur.

* N Nahcivan, Prof. Dr.
İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi
Yazışma Adresi / Address for Correspondence:
Nursen Nahcivan, Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi
Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Abide-i Hürriyet Caddesi, 34381, Şişli / İstanbul
Tel: 0 212 440 00 00 (27058)
e-posta: nursen@istanbul.edu.tr

ABSTRACT

Aim: The aim of this study is to evaluate the reporting and methodological characteristics of systematic reviews published in Turkish nursing journals between 2000 and 2016.

Methods: The sample of this descriptive study included all nursing journals published in Turkey. The articles were screened using the keywords “nursing,” “systematic review,” and “literature review” in the web pages of nursing journals, Turkish Medline, TUBITAK ULAKBİM DergiPark, and Google Academic. The “Data Extraction Form” was prepared by the researchers in order to reveal the characteristics of reviews, and the 27-item PRISMA statement was used in the evaluation of the reporting properties. Two researchers independently evaluated the reporting quality of the review articles. Data were evaluated using Cohen’s kappa, frequencies, mean, and standard deviation.

Results: A total of 26 systematic literature reviews published in nursing journals were included in the study. The average PRISMA scores were 7.46 ± 3.20 (min-max=1.5-13). The inter-researcher agreement was high ($\kappa=0.813$, $p=0.000$). The title (76.9%) and structured summary (57.7%) were the most reported areas, while methods, results, conclusion and funding sources were the least reported.

Conclusion: Although the number of systematic reviews in nursing journals has increased in our country, the reporting quality of the reviews is very low. It is recommended that nursing journal editors, peer reviewers and researchers use PRISMA guidelines to improve the reporting quality of systematic reviews.

Keywords: Nursing, systematic review, literature review, reporting quality.

** K İncirkuş, Araş. Gör. Dr.
Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü
Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Edirne
e-posta: kincirkus@istanbul.edu.tr

Günümüzde sağlık bakım alanında kanıta dayalı uygulamaların giderek önem kazanmasıyla birlikte, klinik kararlara temel oluşturacak bilginin ya da kanıtın nicelik ve niteliği de önemli ve sorgulanır hâle gelmiştir.^(1,2)

Sistematik derleme (SD) ve meta analizler (MA) hâlen en iyi kanıt sağlayan araştırma raporlarıdır ve her yıl literatüre kazandırılan, indekse giren derleme sayısı giderek artmaktadır.^(3,4) Sistematik derleme, belli bir konuda hazırlanmış araştırma sorusuna yanıt bulmak için, belirlenmiş kriterlere uygun olarak o alanda yayınlanmış tüm çalışmaların geçerliğinin değerlendirilmesi ve sentezlenerek birleştirilmesidir.^(5,6) Meta-analizi ise sistematik derleme ile kapsama alınan araştırmaların bulgularının kantitatif olarak istatistik analiz teknikleri kullanılarak birleştirilmesidir.⁽⁷⁾ Dolayısı ile sistematik derleme ve meta-analizin temel amacı belli bir konuda yapılan çok sayıdaki araştırmaların sonuçlarını sentez ederek, sağlık profesyonellerine olası olan en doğru kanıtı sunmaktır.^(6,8) Tek bir araştırma yerine birden çok araştırmadan elde edilen ya da sentezlenen bulguların bütünlleştirilmesi ile sağlık profesyonelleri hangi terapötik girişimlerin etkili ya da hangi tanı testlerinin geçerli olduğu gibi konularda daha sağlıklı, daha geçerli ve güvenilir klinik kararlar verebilmektedirler. Aynı zamanda sistematik derlemeler ile gelecekte araştırılması gereken konular, literatürdeki boşluklar ya da yetersizlik alanları da tanımlanabilmektedir.⁽⁹⁾

Sistematik derleme ve meta-analiz çalışmaları kanıt yönünden üstün olmakla birlikte, sistematik derleme metodolojisine uygun olarak yapılmadıklarında ve raporlandırılmadıklarında bias riski artar ve karar vericiler için sınırlı bilgi oluştururlar.⁽¹⁰⁾ Özellikle kapsama alınan çalışmaların metodolojik kalitesindeki yetersizlikler ve raporlamadaki sorunlar, araştırma sonuçlarının yorumlanma ve genellenmesinde yetersizliğe ya da çelişkilere yol açarak klinik karar için güçlü kanıt oluşturmazlar.⁽¹¹⁾ Sistematik derlemelerdeki bu yetersizlikler 1999-2004 ve 2004-2014 yılları arasını kapsayan dönemde yayınlanmış sistematik derlemelerin raporlama özelliklerinin incelendiği iki çalışmada gösterilmiştir.^(3,12) Cochrane ve Cochrane dışı derlemelerin karşılaştırıldığı bu çalışmalarda sistematik derlemelerin son yıllarda sayısal artış gösterdiği, önemli bir bölümünün sistematik derleme tanımına uygun olmadığı, derlemelerin genelde belli birkaç elektronik veri tabanından tarandığı, metodolojik kalite hakkında bilgi sunulmakla birlikte, önemli bir oranda bias riski hakkında bilginin sınırlı olduğu, sistematik derleme özelliklerine ilişkin raporlama kalitesinde Cochrane ve Cochrane dışı derlemeler arasında farklılıklar olduğu,⁽³⁾ yayınlanmamış veri kaynaklarının çok azının derleme kapsamına alındığı ve yanlışlık bulunduğu, sistematik derleme protokolünün kullanımına ilişkin bildirim, metodolojik kalite ve raporlamada yetersizlikler olduğu bildirilmektedir.^(3,12)

Sistematik derlemelerde yanlışlıkların, metodolojik kalite ve raporlamadaki yetersizliklerin azaltılması ya da yok edilmesi açık, anlaşılır ve titiz bir çalışma süreci gerektirir. Sistematik derleme sürecinin belli bir plan ve protokol çerçevesinde planlanması ve

yürütülmesi gerektiği hem uluslararası kanıt merkezlerinin raporlarında,^(13,14,15) hem de bağımsız yazarların yayınlarında^(4,6,16) belirtilmektedir. Derleme metodolojisinin en temel aşamaları; araştırılabilir sorular formüle edilmesi, derlemeye temel oluşturan konu alanında ilgili literatürün ayrıntılı şekilde taranması, kapsama alınan araştırmaların metodolojik kalitesinin belirlenmesi, eldeki literatürden uygun veri çıkarımı ve bilginin sentezidir.^(16,17) Derleme sürecinde metodolojik kalite ile birlikte derlemenin raporlama kalitesinin artırılması için en temel öneri, hem derlemenin yürütüldüğü hem de yayın aşamasında derleme metodolojisine uyulduğunu gösteren standardize araçları kullanmaktır. Bu konuda uluslararası kuruluş ve deneyimli yazarlar tarafından geliştirilen, 27 maddelik bir liste ve dört aşamalı akış diyagramı olan PRISMA Bildirgesi'nin (The Preferred Reporting Items for Systematic reviews and Meta-analysis) kullanılması ve bu bildirmedeki maddelere uyum önerilmektedir.^(4,18) Böylece sistematik derleme veya meta-analiz hazırlamak isteyen araştırmacılar, bu kılavuzdaki maddeleri yerine getirerek bilimsel içeriği yüksek ve anlaşılabilir bir makale oluşturabilirler.⁽¹⁷⁾

Son yıllarda tıbbi kararlarda olduğu gibi hemşirelik kararlarının da kanıta dayalı olarak verilmesi beklentisi giderek artmaktadır. Günümüzde bu beklentilerin bugünden yarına hemen karşılanması hemşireler için zor bir durum olmakla birlikte, beklentilerin karşılanması klinik karara temel oluşturacak geçerli ve güvenilir bilginin elde edilmesi ile olası olabilecektir.^(1,2) Ülkemizde son 10 yılda hemşire araştırmacılar sistematik derlemelere ilgi duymakta ve hemşirelik dergilerinde sistematik derleme sayısı giderek artmaktadır. Hemşirelikte yapılan bağımsız araştırmaların özelliklerini, nicelik ve nitelik sorunlarını inceleyen çok çeşitli yayınlar bulunmasına rağmen, hemşirelikte yayınlanan sistematik derlemelerin planlama ve yürütülmesine ilişkin metodolojik ve raporlama özellikleri konusunda farkındalık ve bilgi yetersizdir.^(19,20,21,22) Sistematik derleme başlıkları ile yayınlanan derleme makalelerin gerçekten klinik kararlara temel oluşturacak nitelikte olup olmadıkları, en iyi kanıtı sağlayıp sağlamadıkları merak konusudur.

Amaç

Bu makalede ülkemizde 2000-2016 yılları arasında hemşirelik dergilerinde yayınlanmış sistematik derlemelerin metodolojik ve raporlama özelliklerini incelemek amaçlanmıştır. Böylelikle "Türkiye'de hemşirelik dergilerinde yayınlanan sistematik derleme makalelerin raporlama özellikleri PRISMA Bildirgesine göre nasıldır?" sorusuna yanıt aranmıştır. Bu çalışma ile hemşirelikte sistematik derleme planlayan hemşire araştırmacılar farkındalık yaratmak, hemşireliğe özgü kanıt kalitesini artırmaya ve daha nitelikli sistematik derleme makaleler üretilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Yöntem

Tanımlayıcı tipte planlanan araştırmanın örneklemini, Ocak

2000-Ekim 2016 tarihleri arasında Türkiye’de yayınlanan hemşirelik dergilerindeki sistematik derleme makaleler oluşturdu. Bu çalışmada, tarama yapılan dergilerde bazı derleme makalelerin başlığında “sistematik derleme” ifade edilmemekle birlikte, geleneksel/klasik derleme makaleden farklı şekilde ele alınmış “literatür incelemeleri” de çalışma kapsamına alındı. Bu çalışmada, “araştırılan konu hakkında yazarların çeşitli kitap, dergi ve bildirilerden kendi görüşlerini destekleyen ve desteklemeyen sonuç ve yorumları bir araya getirerek neredeyse bir düz yazı hâlinde sundukları derleme makaleler” geleneksel derlemeler olarak kabul edildi.⁽²³⁾ Örneklem kapsamına Türkiye’de yayınlanmakta olan tüm hemşirelik dergileri alındı. Türkiye’de 12’si (%52) hem basılı-hem elektronik, 11’i (%48) elektronik olmak üzere toplam 23 hemşirelik dergisi bulunmaktadır.⁽²⁴⁾ Hakemli olmayan iki dergi ile yayın yaşamına devam etmeyen iki dergiye erişim sağlanamadığı için araştırma toplam 19 hemşirelik dergisi üzerinde yürütüldü. Araştırmanın örneklemi bu dergilerde yayınlanmış sistematik derleme/sistematik literatür inceleme makaleleri oluşturdu.

Tarama Stratejisi

Çoğunluğu Türkiye’de yayınlanan hemşirelik dergilerinin web sayfaları olmak üzere, Türk Medline, TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark veri tabanları ve Google Akademik arama motoru kullanıldı. Dergilerin web sayfalarında elektronik olarak arşivlenmiş sayıları anahtar kelime kullanmadan ayrı ayrı incelenerek, derleme makale yönünden tarandı. Diğer veri tabanlarından taramalar “hemşire”, “sistematik derleme”, “sistematik inceleme”, “literatür inceleme”, “literatür tarama” anahtar kelimeleri kullanılarak yapıldı. Makaleler önce başlık ve özet yönünden değerlendirildi. Veri tabanlarından ve hemşirelik dergilerinin web sayfalarından ulaşılarak bulunan tekrarlı makaleler belirlenerek çıkarıldı. Başlık ve özete göre değerlendirilen makaleler arasından geleneksel derlemeler çıkarıldı. Dâhil etme kriterlerine uygun olan toplam 31 makale belirlendi. Makalelerin tam metnine erişim çoğunlukla dergilerin web sayfalarından, üçü yazarlarından sağlandı. Beş makalenin tam metnine ulaşılamadığı için çalışma kapsamına 26 makale alındı. Bu makaleler hemşireliğin her alanında, tüm tasarım tiplerini kapsayan ve Türkçede yayınlanmış derleme makalelerdi (Şekil 1). Makale seçiminde her iki yazar okuma sürecine katılarak fikir birliği sağlandı.

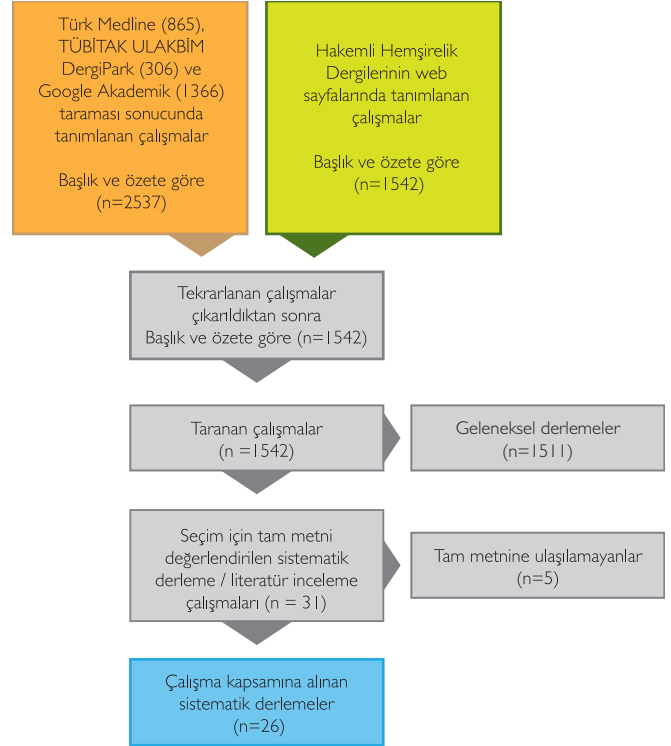
Dâhil etme kriterleri: (1) Sistematik derleme, sistematik literatür incelemesi olan tam metin makaleler, (2) 2000-2016 yılları arasında Türkiye’deki hemşirelik dergisinde yayınlanmış olan makaleler çalışmaya dâhil edildi.

Çıkarma kriterleri: Geleneksel derleme makaleler ve tam metnine ulaşılamayan makaleler çalışmaya alınmadı.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında makalelerin özelliklerini ortaya

koymak amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan Veri Çekme Formu ile makalelerin raporlama özelliklerini belirlemek için İngilizcede geliştirilmiş, 27 maddelik PRISMA Bildirgesi Formu kullanıldı. Bu formda yer alan değerlendirme soruları sistematik derlemede olması gereken bölümlere göre sıralanmıştır: Başlık (madde 1), Özet (madde 2), Giriş (madde 3, 4), Yöntemler (madde 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 ve 16), Sonuçlar (madde 17, 18, 19, 20, 21, 22 ve 23), Tartışma (madde 24, 25 ve 26) ve fonlama kaynakları (madde 27).

Şekil 1. Çalışmanın PRISMA⁽⁷⁾ akış diyagramı

Veri Çekme Formunda makalelerin özelliklerini belirlemeye yönelik maddeler (yazarlar, yayın yılı, derleme odağı, derlemelerde kapsama alınan çalışma sayısı-çalışmaların tasarım tipleri, kullanılan veri tabanları ve kullanılan rehber) yer aldı. PRISMA Bildirgesi sistematik derlemelerin raporlama özelliklerini değerlendirmek amacıyla 1996 yılında uluslararası grup tarafından geliştirilmiş QUOROM bildirgesinden güncellenmiş bir kılavuzdur.⁽⁷⁾ Kılavuz, kontrol listesi şeklindedir ve yanıt seçenekleri “Evet=1 puan”, “Hayır=0 puan” ve “uygulanamaz” şeklindedir. Formun Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması bulunmamasıyla birlikte, ilgili Bildirge ulusal literatürde bazı yazarlar tarafından Türkçeleştirilmiştir.^(6,17) Bu çalışmada tercüme edilmiş form olduğu gibi kullanıldı ve formun güvenilirliği için gözlemler arası tutarlılığa bakıldı. Ayrıca veri toplama işlemi öncesi araştırmacılar tarafından PRISMA Bildirgesinin maddeleri anlaşılabilirlik yönünden pilot değerlendirmelerle sınandı. Her iki araştırmacı çalışma kapsamında olmayan bazı sistematik derleme

makaleleri bağımsız olarak değerlendirerek maddelerin anlaşılabilirliği konusunda fikir birliğine vardılar. Pilot çalışma sonrası literatürdeki örneklerden yararlanılarak derlemelerdeki bilgilerin kılavuzdaki maddeleri karşılama durumuna göre puanlamaya "kısmen" maddesi eklendi.⁽²⁵⁾ Çalışma kapsamına alınan sistematik derleme makaleler her iki araştırmacı tarafından PRISMA Bildirgesi Formu kullanılarak, 0-27 puan arasında bağımsız olarak değerlendirildi. Yapılan Kappa Analizine göre bağımsız gözlemciler arasındaki tutarlılık/uyum oldukça yüksek ($\kappa=0.813$; $p=0.000$) bulundu.

Etik Konular

Bu çalışmada, örneklem kapsamına alınan araştırma makaleleri erişime açık olan arama motoru ve elektronik veri tabanlarından alındığı için etik izin gerektirmedi.

Verilerin analizi

Verilerin analizi bilgisayarda, SPSS 21.0 paket programı kullanılarak yapıldı. Derleme makalelerin bilimsel ilkelere uyumunu değerlendirmek için PRISMA Bildirgesi kullanıldı. Bu değerlendirmeye göre makaleler (başlık, özet, giriş, yöntem, sonuç, tartışma ve fonlanma yönünden) puanlandı. Her bir maddenin, değerlendirilen makaledeki bilgiyi karşılama durumu incelenerek tam uyumlu ise "1 puan", kısmen uyumlu ise "0.5 puan", uyumlu değilse "0 puan" olarak değerlendirildi.⁽²⁵⁾

Genellikle meta-analiz çalışmalarındaki ölçümleri kapsayan bazı maddeler uygun olmadığı için bu çalışmada, PRISMA Bildirgesi'nin bazı maddeleri (13, 16, 20 ve 23. maddeler) "uygulanamaz" olarak değerlendirildi. PRISMA Bildirgesinden alınması gereken toplam puan 27'dir. Bu çalışmada, "uygulanamaz" olarak kabul edilen 4 maddenin değerlendirmeye alınmaması nedeniyle, raporlama kalitesi için alınması gereken toplam puan 23'tür. Tanımlayıcı verilerin analizinde sayı, yüzdeler, ortalama ve standart sapma kullanıldı. Değerlendirme aracı PRISMA Bildirgesi için gözlemciler arası tutarlılık Cohen's Kappa analizi ile değerlendirildi. Uyumun değerlendirilmesinde Kılıç'ın yazısında belirttiği gibi "0.0-0.20 arası zayıf", "0.21-0.40 makul", "0.41-0.60 orta", "0.61-0.80 iyi" ve "0.81-1.00 arası çok iyi uyum" olarak kullanıldı. Anlamlılık değeri $p \leq 0.05$ olarak kabul edildi.⁽²⁶⁾

Bulgular

Derlemelerin Özellikleri

Hemşirelik dergilerinde yayınlanan ve çalışma kapsamına alınan sistematik derleme makalelerin tümü hemşire araştırmacılar tarafından hazırlanmıştı ve hemşirelik dergilerinin hiçbirinde PRISMA Kılavuzu kullanım zorunluluğu bulunmamakta idi. Bu çalışmada incelenen sistematik derleme makalelerin özellikleri Tablo 1'de sunuldu. Değerlendirmeye alınan derlemelerin büyük bölümü ($n=22$; %84.6) 2011-2016 yılları arasında yayınlanmıştı. Yalnızca 4'ü (%15.4) 2000-2010

yılları arasındaydı. Derleme konuları hemşireliğin farklı alanlarını içermekte olup, derlemeye dâhil edilen araştırmaların tasarım tipleri çoğunlukla ($n=18$; %69) karma idi, deneysel ve deneysel olmayan tasarımlar birlikte kullanılmıştı. Derleme makalelerde kapsama alınan yayınların çoğuna elektronik ortamda, veri tabanlarından ve arama motorlarından ulaşılmıştı ve en yaygın kullanılan veri tabanı "PubMed/MEDLINE" idi. Taranan veri tabanı sayısı 11 makalede 5-9 arasındaydı. İncelenen derlemelerdeki kapsanan çalışmaların sayısı 3-59 arasında değişmekteydi (Tablo 1).

Derlemelerin Raporlama Kalitesi ve Özellikleri

Derleme makalelerin raporlama kalitesi ile ilgili özellikler Tablo 2'de verildi. Buna göre, kapsama alınan derlemelerin PRISMA değerlendirme puan ortalaması 7.46 ± 3.20 olarak belirlendi. Ayrıntılı raporlama özelliklerine ilişkin bulgular PRISMA Bildirgesi'nde yer alan alt başlıklara göre verildi:

Başlık ve Özet Bölümü: PRISMA Kılavuzu'nda yer alan maddelere göre, sistematik derleme makalenin Başlık ve Özet bölümü birer madde; Giriş bölümü iki madde ile değerlendirilmektedir. Buna göre, kapsama alınan derleme makalelerin %76.9 ($n=20$)'u başlık yönünden uygundu. Bu 20 makalenin 11'inin (%55) başlığında "sistematik derleme", 9'unun (%45) başlığında "literatür inceleme" söylemi yer almaktaydı. Yapılandırılmış özet verilen makalelerin oranı %57.7'dir. Makalelerin %15.4'ünün gerekçesi; %11.6'sının amacı PRISMA Kılavuzu'na uyumlu bulundu. Gerekçesi ve amacı kısmen olanların oranı sırasıyla, %34.6 ve %26.9'du (Tablo 2).

Yöntem Bölümü: Sistematik derleme makalelerin yöntem bölümü 12 madde ile değerlendirilmektedir. Bu bölümde değerlendirilenler arasında hiç puan almayan maddeler "Protokol ve kayıt (madde 5)", "Çalışmalardaki yanlışlık riski (madde 12 ve 15)", ve "Ek analizler (madde 16)" ile ilgili olanlar idi. Uyumlu bulunan maddeler, en fazla orana göre sırasıyla "Seçim kriterleri (%34.6)", "Bilgi kaynakları (%34.6)", "Çalışma seçimi (%30.8)", "Veri toplama işlemi (%26.9)", "Veri maddeleri (%15.4)" ve "Tarama (%7.7)" idi (Tablo 2).

Bulgular/Sonuçlar Bölümü: Sistematik derleme sonuçlarının uygun raporlandırılıp raporlandırılmadığı 7 madde (17.-23. maddeler) ile değerlendirilmektedir. Buna göre, sistematik derleme Akış Şeması'nın (17. madde) sadece iki makalede raporlandırıldığı belirlendi. Derlemeye alınan "çalışmaların özelliklerini" gösterir bilgilerin sunulduğu 18. PRISMA maddesi, derlemelerin %88.5'inde (23 makale) uyumlu olarak puanlandı. Bu bölümde "yanlışlık riskini" belirlemeye yönelik hazırlanmış olan maddelerin (19. ve 22. madde) hiç puan almadığı belirlendi. PRISMA kılavuzuna göre 20. ve 23. maddeler, makalelerin değerlendirme özelliklerine uygun olmadığı için uygulanamaz olarak kabul edildi (Tablo 2).

Tartışma ve Fonlanma Kaynakları Bölümü: Değerlendirme

Tablo 1. Sistematik Derleme ve Literatür İnceleme Çalışmalarının Özellikleri (n=26)

Yazarlar (Yayın Yılı)	Derleme Odağı	Kapsanan Çalışma Sayısı	Kapsanan Çalışmaların Tasarım Tipleri	Veri Tabanları/ Arama Motorları	Kullanılan Rehber (Kaynakçası)
Hacıoğlu N. Özer N. (2008) ⁽²⁷⁾	Ameliyat sonrası bakım verenlerin gereksinim ve sorunları	19	13 tanımlayıcı 5 deneysel 1 randomize kontrollü çalışma (RKÇ)	MEDLINE/pubmed PROQUEST Blackwell-Synergy Wiley Periodicals Science Direct	-
İnan FŞ. Üstün B. Bademli K. (2013) ⁽²⁸⁾	Araştırmada kuram/model kullanımı	24	1 deneysel 2 yan deneysel 1 kesitsel 20 lisansüstü tez	Pubmed Türk Medline YÖK Tez Merkezi Ulusal hemşirelik dergilerinin e-veri tabanları	Araştırmada kuram model kullanım adımlarını (Fawcett ve Gigliotti 2011)
Kalender N. Özdemir L. (2013) ⁽²⁹⁾	Yaşlı sağlık hizmetlerinde tele-tıp kullanımı	13	2 tanımlayıcı 3 deneysel 6 RKÇ 1 kohort 1 vaka-kontrol	Pubmed Science Direct	-
Sonay Kurt A. Savaşer S. (2010) ⁽³⁰⁾	Çocukta demir eksikliği anemisi	40	40 araştırma (tasarım tipleri belirtilmemiş)	MEDLINE/pubmed Türk Medline EBSCOhost Health Source Google Akademik	-
Sümen A. Öncel S. (2014) ⁽³¹⁾	Deri kanseri ve güneşten korunma	47	27 tanımlayıcı 15 deneysel 2 yan deneysel 2 prospektif 1 retrospektif	Pubmed Science Direct Türk Tıp Dizini YÖK Tez Merkezi Google Akademik	Sistematik derleme rehberi (Centre for Reviews and Dissemination 2009)
İlgaz A. Gözüm S. (2014) ⁽³²⁾	Birinci derece akrabalarda kanser taraması	23	23 araştırma (tasarım tipleri belirtilmemiş)	Academic Search Complete CINAHL EBSCOhost MEDLINE	-
Partlak Günüşen N. Üstün B. (2010) ⁽³³⁾	İkinci basamakta hekim ve hemşirede tükenmişlik	45	43 tanımlayıcı 1 yan deneysel 1 kalitatif	Pubmed EBSCOhost Türk Tıp Dizini Türk Psikiyatri Dizini YÖK Tez Merkezi Google Akademik	-
Esin MN. Aktaş E. (2012) ⁽³⁴⁾	Çalışanların sağlık davranışları	11	2 RKÇ 1 kesitsel 3 yan deneysel 3 ilişki arayıcı	Digital Archives Scirus Pubmed	-
Şen E. Ünder Kavlak O. (2009) ⁽³⁵⁾	Adolesanda kontraseptif bilgi ve kullanımı	13	5 deneysel 6 tanımlayıcı 2 kesitsel	Pubmed Scirus Digital Archives (BioMed Central)	-
Ekim A. Ocakçı AF. (2013) ⁽³⁶⁾	Ateş ölçümünde alın termometresi kullanımı	16	16 deneysel	Pubmed Ulakbim Türk Medline YÖK Tez Merkezi 13 ulusal hemşirelik dergisi e-veri tabanı	-
Saklı K. Demir Zencirci A. (2013) ⁽³⁷⁾	Nöropatik ağrıda hemşirelik girişimleri	7	6 tanımlayıcı 1 prospektif	Pubmed Web of Knowledge	-
Bebiş H. Akpunar D. Coşkun S. Özdemir S. (2014) ⁽³⁸⁾	Meme kanserinde tamamlayıcı alternatif tedaviler	16	10 kesitsel 2 kohort 1 RKÇ 1 olgu-kontrol 2 tanımlayıcı	MEDLINE Science Direct Web of Science	-
Oban G. Küçük L. (2011) ⁽³⁹⁾	Gençlerde ruhsal hastalıkta damgalama	26	4 deneysel 7 yan deneysel 15 tanımlayıcı	Pubmed Science Direct Türk Psikiyatri Dizini	-

Tablo 1. Devamı; Sistematik Derleme ve Literatür İnceleme Çalışmalarının Özellikleri (n=26)

Yazarlar (Yayın Yılı)	Derleme Odağı	Kapsanan Çalışma Sayısı	Kapsanan Çalışmaların Tasarım Tipleri	Veri Tabanları/ Arama Motorları	Kullanılan Rehber (Kaynakçası)
Çam O. Bilge A. (2013) ⁽⁴⁰⁾	Ruhsal hastalıkta damgalama	59	14 derleme 16 tanımlayıcı 4 kesitsel 2 olgu-kontrol 1 metodolojik 2 nitel 3 yan deneysel 1 deney-kontrol 16 belirtilmemiş	Google Google Akademik	-
Kömürcü N. Demirci N. Yıldız H. Gün Ç. (2014) ⁽⁴¹⁾	Hemşirelik dergilerinde cinsellik	26	23 tanımlayıcı 1 yan deneysel 1 deneysel 1 RKÇ	Ulusal hemşirelik dergilerinin elektronik veri tabanları Google Akademik	-
Şendir M. Doğan P. (2015) ⁽⁴²⁾	Hemşirelik eğitiminde simülasyon	15	6 deneysel 4 yan deneysel 4 tanımlayıcı 1 nitel	CINAHL Plus Medline Health Source: Nurse/Academic Edition Networked Digital Library of Theses and Dissertations Google Akademik	-
Uslu Y. Yavuz M. (2015) ⁽⁴³⁾	Ameliyat öncesi tüy temizliği	8	4 sistematik inceleme 1 RKÇ 1 kohort 1 deneysel 1 yan deneysel	Pubmed EBSCO Ovid Science Direct	-
Büyükyılmaz F. Kaya H. (2016) ⁽⁴⁴⁾	Elektronik hemşirelik kayıtları	23	15 tanımlayıcı 1 deneysel 1 yan deneysel 6 kalitatif	MEDLINE Scopus Pubmed CINAHL	-
Yılmaz H. Kantek F. (2016) ⁽⁴⁵⁾	Yönetici hemşirelerin liderlik tarzları	11	5 araştırmaya (tasarım tipleri belirtilmemiş) 6 yüksek lisans tezi	Pubmed EBSCOhost Web of Science Türk Tıp Dizini YÖK Tez Merkezi Akdeniz Üniversitesi Kütüphanesi Arama Motoru Google Akademik	Meta-analiz çalışması (Kantek ve Kartal 2015)
Özcan ÇY. Tokat MA. (2015) ⁽⁴⁶⁾	Oksitosinin emzirmeye etkisi	3	1 tanımlayıcı 1 kohort 1 prospektif	Pubmed MEDLINE Cochrane Ovid EBSCO Elsevier Science Direct	-
Ward M, Schulz M. Bruland D. Lohr M. (2014) ⁽⁴⁷⁾	Hemşirelik araştırmalarında bütünlük duygusu ölçeği kullanımı	21	16 kesitsel 5 deneysel	Pubmed MEDLINE Medpilot Psycinfo DIMDI CINAHL Social Science Citation Index	-
Kes D. Gökdoğan F. Tuna D. (2016) ⁽⁴⁸⁾	Hipertansiyonda tanımlayıcı ve alternatif tedavi kullanımı	16	5 kesitsel 8 tanımlayıcı 1 kohort 2 nitel	MEDLINE EBSCOhost Pubmed Google Akademik	-

Tablo 1. Devamı; Sistematik Derleme ve Literatür İnceleme Çalışmalarının Özellikleri (n=26)

Yazarlar (Yayın Yılı)	Derleme Odağı	Kapsanan Çalışma Sayısı	Kapsanan Çalışmaların Tasarım Tipleri	Veri Tabanları/ Arama Motorları	Kullanılan Rehber (Kaynakçası)
Çam MO. Öztürk Turgut E. (2015) ⁽⁴⁹⁾	Ruh sağlığı hemşireliğinde yaratıcılık	39	6 kitap 21 derleme 12 nitel/nicel araştırma	ScienceDirect EBSCOhost Google Akademik	-
Esin MN. Aktaş E. (2015) ⁽⁵⁰⁾	Çalışma yaşamında şiddet	16	16 araştırma (tasarım tipleri belirtilmemiş)	Pubmed Science Direct MEDLINE CINAHL ULAKBİM	PRISMA (Karaçam 2013; Moher ve ark. 2009)
Yılmaz M. Türktaş S. (2015) ⁽⁵¹⁾	Çocuk-ergen ruh sağlığı, Psikiyatri hemşireliği araştırmaları	5	1 RKÇ 1 deneysel 3 yarı deneysel	Cochrane Pubmed CINAHL Ovid Science Direct Ulakbim Türk Tıp Dizini Türk Psikiyatri Dizini Türk Medline	Sistematik derleme rehberi (Centre for Reviews and Dissemination 2009)
Bahar Z. Öztürk-Haney M. (2016) ⁽⁵²⁾	Okul sağlığı hemşireliği araştırmaları	49	22 tanımlayıcı 20 deneysel 7 metodolojik	Pubmed Türk Tıp Dizini YÖK Tez Merkezi Google Akademik	-

Tablo 2. İncelenen Çalışmaların PRISMA Kılavuzuna Göre Uyumları (n=26)

PRISMA Maddeleri		Uyumlu (1 puan) n(%)	Kısmen Uyumlu (0.5 puan) n(%)	Uyumsuz (0 puan) n(%)
Başlık	1. Başlık	20 (76.9)	0 (0)	6 (23.1)
Özet	2.Yapılandırılmış özet	15 (57.7)	0 (0)	11 (42.3)
Giriş	3.Gerekçe	4 (15.4)	9 (34.6)	13 (50)
	4.Amaçlar	3 (11.6)	7 (26.9)	16 (61.5)
Yöntemler	5.Protokol ve kayıt	0 (0)	0 (0)	26 (100)
	6.Seçim kriterleri	9 (34.6)	8 (30.8)	9 (34.6)
	7. Bilgi kaynakları	9 (34.6)	17 (65.4)	0 (0)
	8.Tarama	2 (7.7)	24 (92.3)	0 (0)
	9.Çalışma seçimi	8 (30.8)	0 (0)	18 (69.2)
	10.Veritoplama işlemi	7 (26.9)	1 (3.9)	18 (69.2)
	11.Veritoplama maddeleri	4 (15.4)	5 (19.2)	17 (65.4)
	12.Bireysel çalışmalarda yanlılık riski	0 (0)	0 (0)	26 (100)
	13.Özet ölçümler	-	-	Uygulanamaz
	14.Sonuçların sentezlenmesi	0 (0)	0 (0)	26 (100)
	15.Bütün çalışmalarda yanlılık riski	0 (0)	0 (0)	26 (100)
16.Ek analizler	-	-	Uygulanamaz	
Sonuçlar	17.Çalışma seçimi	2 (7.7)	2 (7.7)	22 (84.6)
	18.Çalışma özellikleri	23 (88.5)	2 (7.7)	1 (3.8)
	19.Çalışmalar arası yanlılık riski	0 (0)	0 (0)	26 (100)
	20.Çalışmaların sonuçları	-	-	Uygulanamaz
	21.Sonuçların sentezlenmesi	4 (15.4)	18 (69.2)	4 (15.4)
	22.Bütün çalışmalarda yanlılık riski	0 (0)	0 (0)	26 (100)
23.Ek analizler	-	-	Uygulanamaz	
Tartışma	24.Özet bulgular	8 (30.8)	14 (53.8)	4 (15.4)
	25.Sınırlılıklar	8 (30.8)	0 (0)	18 (69.2)
	26.Sonuçlar	7 (26.9)	13 (50)	6 (23.1)
Kaynaklar	27.Fonlama kaynakları	1 (3.8)	0 (0)	25 (96.2)
TOPLAM PUAN Ortalama ± Standart Sapma 7.46 ± 3.20 (Puan aralığı, en az - en fazla) (1.5 – 13)				

kapsamına alınan sistematik derleme makalelerin %30.8'i (8 makale) "Özet bulguları ve sınırlılıkları" raporlandırmaktaydı. Genel olarak "sonuçların yorumlandığı" makale oranı % 26.9'du (7 makale). Sistematik derlemenin "Fonlanma kaynaklarını (madde 27)" açıklayan yalnızca bir makale idi (Tablo 2).

Tartışma

Sağlık alanında en iyi kanıt kaynakları olarak kabul edilen sistematik derlemeler, ülkemiz hemşirelik literatüründe de giderek artmaktadır.⁽⁶⁾ Ancak sistematik derleme makalelerin niteliği ve hemşirelik bakım problemlerine yönelik geçerli kanıt üretip üretmedikleri merak konusudur. Bu çalışma ile Türkiye'deki hemşirelik dergilerinde son 16 yıllık dönemde yayınlanmış sistematik derleme makalelerin raporlama kalitesi ve özellikleri incelenmiş ve önemli bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Çalışma bulguları, hemşirelik dergilerinde yayınlanmış sistematik derleme makalelerin 2010 yılı öncesi ile karşılaştırıldığında 2011 yılı sonrasında arttığını (%85), ancak raporlama kalitesinin oldukça düşük olduğunu gösterdi. Başka bir söylem ile sistematik derlemeye olan ilgi artışına rağmen, incelenen sistematik derlemelerin büyük çoğunluğunun raporlama özellikleri, PRISMA maddelerini (min-maks=0-27) karşılamada yetersizdi (7.46±3.20). Raporlama kalitesine işaret eden maddeler incelendiğinde, 27 kılavuz maddesi arasından en iyi raporlanan özelliğin "başlık, özet ve çalışma özellikleri" olduğu belirlendi. Araştırmacıların çoğunluğunun derleme başlığında sistematik derleme ya da literatür incelemesi terimlerini kullandıkları ve kapsanan çalışmaların özelliklerini tablo halinde verdikleri (raporlama oranı %75 ve üstü) belirlendi. Sistematik derlemelerin yarısından fazlasının (%58) özeti sistematik derleme metodolojisine uygun şekilde yapılandırılmıştı. Çalışmada, "başlık (%77), yapılandırılmış özet (%58) ve kapsanan araştırmaları tablo hâlinde sunma (%88.5)" gibi üç alanda raporlama oranının yüksek bulunmuş olması, bu üç alana ilişkin raporlama özelliklerinin araştırmacılar tarafından bilindiği ya da farkında olduklarını düşündürmektedir. Bu üç madde dışındaki tüm maddelerdeki raporlanma oranı %0 ila %35 arasında bulunmuş olup, raporlama yönünden oldukça ciddi iyileştirmeleri gerektirmekteydi. PRISMA Kılavuzu'na göre hiç puan alamayan maddeler ise "sistematik derleme protokolü ve kaydı (Yöntem bölümü-madde 5), kapsanan çalışmaların yanlışlık riski (Yöntem bölümü-madde 12 ve 15; Sonuçlar bölümü-madde 19 ve 22), bulguların/sonuçların sentezlenmesi (Yöntem bölümü-madde 14)" ile ilgiliydi. Bu maddelerin hiç puan almamış olması bu bölümlerin raporlandırılmasında ciddi eksiklikler olduğunu göstermektedir. Hiç puan alamayan maddelerin çoğunluğunun "Yöntem" bölümüne ait olması, araştırmacıların sistematik derleme planlamada rehberliğe gereksinimleri olduğuna işaret etmektedir. Yapılan taramalarda, Türkiye'de hemşirelik dergilerinde yayınlanmış sistematik derlemelerin raporlama kalitesi ve özelliklerine ilişkin karşılaştırılabilecek herhangi bir yayına rastlanmamakla birlikte, Çin'de yapılan bir çalışmada,

hemşire araştırmacıların yayınladıkları sistematik derlemelerin özellikle "yöntem" ve "sonuçlar" bölümünde ciddi raporlama yetersizlikleri olduğu bulgulanmıştır.⁽⁵³⁾

Bu çalışmada, değerlendirilen sistematik derlemelerin hiçbirinde protokol-kayıt numarası ve literatürde var olan bir sistematik derlemenin güncellenip güncellenmediğine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktaydı. Oysa ki sistematik derlemeler, metodolojileri gereği belli bir protokol dâhilinde planlanmalı ve kayıt yaptırılmalıdır. Protokol ve kayıt yaptırmanın amacı, sistematik derlemelerin yinelenmelerini önlemek, güncellenmesine olanak sağlamak ve metodolojisi konusunda şeffaflığı göstermektir. Sistematik derleme planlayan araştırmacılar için hazırlanmış uluslararası bir veri tabanı olan PROSPERO (International prospective register of systematic reviews), kayıt amacıyla oluşturulmuştur ve araştırmacılara ücretsiz olarak hizmet vermektedir.⁽⁵⁴⁾ Bu çalışmada, incelenen sistematik derlemelerin hiçbirinin herhangi bir protokol-kayıt numarasının olmaması, araştırmacıların sistematik derleme protokol ve kaydı konusunda farkındalıklarının yetersizliğine; ülkemizdeki hemşirelik dergilerinde bu konuda politika eksikliğine bağlanabilir.

Bu çalışmada, hiç puanlanmayan ve ciddi iyileştirme gereksinimi olan alanlardan biri de sistematik derlemelerde kapsanan araştırma makalelerinin "yanlılık riski" ve "metodolojik kalite" yönünden değerlendirilmemiş olmasıdır. Sistematik derlemede kapsanan makalelerden çekilen ve sentezlenen bilgilerin geçerlik ve güvenilirliği, kapsanan makalelerin bilimsel yönden doğru ve sağlamlığına bağlıdır. Sonuç olarak, Cochrane ve Joanna Briggs Enstitüsü gibi kanıt merkezleri, araştırmacıların tarama kriterlerine göre kapsama aldıkları yayınların bilimsel değerini ve yanlılık (bias) riskini değerlendirmek için standardize araçlar kullanmaları gerektiğini önermektedir.^(5,13,55) Literatürde bulunan bu araçlar genellikle araştırmalardaki dört tip yanlılığı (seçim yanlılığı, performans yanlılığı, belirleme yanlılığı ve eksilme yanlılığı vb.) değerlendirmeyi amaçlar.⁽⁵⁾ Uluslararası yayınlanan sistematik derlemelerde de yanlılık riskinin değerlendirilmesinde yetersizlikler olduğu belirtilmektedir.^(4,56,57) Bu çalışmada yanlılık riskine ilişkin değerlendirilmedeki yetersizlikler, hemşire araştırmacıların bu konuda farkındalıklarının azlığına ve Nahçıvan ve Seçginli'nin⁽⁵⁸⁾ çalışmasında belirtildiği gibi, yanlılık riskini değerlendiren kontrol listesi vb. araçların Türkçedeki yetersizliğine bağlanabilir.

Sistematik derlemeler özel bir araştırma sorusunu yanıtlamak için birden çok araştırmadan çıkan kanıtları özetler.⁽¹²⁾ Bu amaçla sistematik derleme kapsamına alınacak makalelerin bulgularının/sonuçlarının nasıl sentezlendiği ya da birleştirildiği Yöntem ve Bulgular bölümünde açıklanmalıdır.^(13,15) Bu çalışma kapsamındaki sistematik derlemelerde, bazı veri çıkarma soyutlama/özetleme bilgisi (%15-Bulgular bölümü) açıklanmış olmakla birlikte, hiçbirinde kapsanan araştırmaların hangi yöntemle sentezlendiği rapor edilmemiştir.

Ata ve Urman'ın (2009) yazısında belirtildiği gibi sistematik derlemeler birer araştırma projesidir ve derlemenin yanıtlamaya çalıştığı soru açık ve net olmalıdır.⁽²³⁾ Aynı zamanda derleme amaçları bu soru içinde saklıdır ve dâhil etme kriterlerinin geliştirilmesinde temeldir.^(23,59) Girişim çalışmalarını kapsayan sistematik derlemelerde spesifik sorular genellikle PICOS formatına göre oluşturulur ve yanıt aranır.⁽¹⁷⁾ Girişim çalışmalarında soru formatı, hasta grubunun (Popülasyon), ilgilenilen girişimin (Intervention), uygun karşılaştırmaların (Comparison), uygun sonuç ölçütlerinin (Outcomes) ve uygun araştırma tasarımlarının (Study design) belirlenmesini kapsar.^(17,59) Araştırmacı bu soru doğrultusunda var olan literatürü tarar ve ilgili literatüre ulaşmayı hedefler. Bu çalışmadaki sistematik derlemelerin gerekçesi (%15) ve hangi soruya yanıt arandığını gösteren amaçların (%12) tam olarak raporlandırması oranı oldukça düşük bulunmuştur.

PRISMA Kılavuzları, dâhil etme kriterleri, tarama kaynakları, tarama stratejileri, çalışma seçim kriteri ve veri toplama süreçleri gibi metodolojik ayrıntıların sistematik derlemenin doğruluğu ve kalitesini değerlendirmek için gerekli olduğunu ileri sürer.^(3,4) Bu özelliklerin raporlandırılması tümtüyle yeterli olmamakla birlikte, kısmen raporlandırılmaktaydı. Derleme kapsamına alınan çalışmaların elde edildiği veri tabanları arasında "PubMed/MEDLINE" ilk sırada idi. Bulgular ülkemizdeki hemşire araştırmacıların en kolay erişebildikleri veri tabanları ve literatür tarama olanakları hakkında bazı ipuçları vermektedir.

Sistematik derlemelerin gerek metodolojik gerekse raporlama kalitesini inceleyen pek çok çalışma mevcuttur.^(3,4,12,25,53) Farklı disiplinlere ait sistematik derleme metodolojisini inceleyen çeşitli uluslararası yayınlarda da raporlama kalitesindeki yetersizliklere işaret edilmektedir.⁽⁴⁾ Sistematik derlemelerin raporlama kalitesini inceleyen diğer araştırmalarla karşılaştırıldığında^(25,53,54) ülkemizdeki hemşirelik dergilerindeki sistematik derlemelerin raporlama kalitesinin düşüklüğünün nedenleri arasında; araştırmacıların sistematik derleme konusundaki bilgi ve beceri eksiklikleri olabileceği gibi dergi editörlerinin sistematik derleme yazarlarından PRISMA Kılavuzu'na uyumlarını istememelerine bağlanabilir. Sonuç olarak, bu çalışma kapsamına alınan sistematik derleme makalelerin yayımlandığı hemşirelik dergilerinde PRISMA Kılavuzu kullanım zorunluluğuna ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Sonuç

Çalışmada bazı önemli sonuçlar bulunmakla birlikte, bu çalışmanın yalnızca ülkemizde yayın yapan hemşirelik dergilerini kapsamı ve başlığında sistematik derleme yazan makalelerin yanı sıra literatür incelemesi olan makalelerin de değerlendirmeye alınmış olması, çalışmanın başlıca sınırlılıklarıdır. Çalışma sonuçlarına göre, ülkemizde hemşirelik dergilerinde sistematik derleme sayısının giderek artmakta olduğu ancak bu derlemelerin raporlama kalitelerinin ve kanıt

düzeyinin oldukça düşük olduğu söylenebilir. Bu kapsamda incelenen sistematik derlemelerde elde edilen bilginin hemşirelik bilgi birikimine katkısının da yetersiz olması kaçınılmazdır. Çalışma bulgularına dayalı olarak başlıca öneriler şunlardır:

- Hemşirelik dergisi editörleri, hakemleri ve araştırmacılar sistematik derlemelerin raporlama kalitesini artırmak için PRISMA kılavuzlarını kullanmalıdırlar.
- Hemşire araştırmacılar, sistematik derleme metodolojisi konusunda bilgi ve becerilerini artıran kurslara katılmalıdırlar.
- Hemşire araştırmacılar tarafından üretilen kanıtların değerlendirilmesi, sistematik derlemelerin raporlama kalitesi ve özelliklerinin iyileştirilmesi için hemşire araştırmacılar tarafından hazırlanan hem ulusal hem de uluslararası dergilerde yayınlanmış olan sistematik derlemelerin incelenmesi konusunda ileri araştırmalara gereksinim vardır.

KAYNAKLAR

1. Aromataris E, Pearson A. The systematic review: An overview. *American Journal of Nursing* 2014; 114(3): 53-58. doi: 10.1097/01.NAJ.0000444496.24228.2c.
2. Dowding D, Thompson C. Measuring the quality of judgement and decision-making in nursing. *Journal of Advanced Nursing* 2003; 44(1): 49-57. doi.org/10.1046/j.1365-2648.2003.02770.x
3. Moher D, Tetzlaff J, Tricco AC, Sampson M, Altman DG. Epidemiology and reporting characteristics of systematic reviews. *PLoS Med* 2007; 4(3): e78. Available from: <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.0040078>
4. Liberati A, Altman GA, Tetzlaff J, Mulrow C, Gotzsche PC, Ioannidis JPA, et al. The PRISMA statement for reporting systematic reviews and meta-analyses of studies that evaluate healthcare interventions: Explanation and elaboration. *BMJ* 2009; 339: b2700. doi: 10.1136/bmj.b2700.
5. Higgins JPT, Green S (editors). *Cochrane handbook for systematic reviews of interventions* version 5.1.0. [updated March 2011]. The Cochrane Collaboration, 2011. Available from <http://handbook-5-1.cochrane.org/>
6. Karaçam Z. Sistematik derleme metodolojisi: Sistematik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi* 2013; 6(1): 26-33. Available from: <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/12345/4634>
7. Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG, The PRISMA Group. Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA statement. *PLoS Med* 2009; 6(6): e1000097. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000097>
8. Burns N, Grove SK. *The practice of nursing research: appraisal, synthesis, and generation of evidence*. 6th ed. St. Louis, Missouri: Saunders & Elsevier; 2009. p.616-637.
9. Shamseer L, Moher D, Clarke M, Ghersi D, Liberati A, Petticrew M, et al. Preferred reporting items for systematic review and meta-analysis protocols (PRISMA-P) 2015: Elaboration and explanation. *BMJ* 2015; 349(jan021): g7647. Jan 2;350:g7647. Available from: <https://doi.org/10.1136/bmj.g7647>
10. Egger M., Davey-Smith G, O'Rourke K. Rationale, potentials, and promise of systematic reviews. In: Egger M, Smith GD, Altman D. eds. *Systematic reviews in healthcare: Meta-Analysis in context*. Second Ed. London: BMJ Books; 2001. p.3-19. Available from: <http://eu.wiley.com/WileyCDA/WileyTitle/productCd-072791488X.html>
11. Dreier M, Borutta B, Stahmeyer J, Krauth C, Walter U. Comparison of tools for assessing the methodological quality of primary and secondary studies in health technology assessment reports in Germany. *GMS Health Technology Assessment* 2010; 6: Doc07. doi: 10.3205/hta000085.

12. Page MJ, Shamseer L, Altman DG, Tetzlaff J, Sampson M, Tricco AC, et al. Epidemiology and reporting characteristics of systematic reviews of biomedical research: A cross-sectional study. *PLoS Med* 2016; 13(5): e1002028. Doi: 10.1371/journal.pmed.1002028
13. The Joanna Briggs Institute. The Joanna Briggs Institute reviewers' manual 2014: The systematic review of prevalence and incidence data. South Australia: Joanna Briggs Institute; 2014. p. 6-37. Available from: http://joannabriggs.org/assets/docs/sumari/ReviewersManual_2014-The-Systematic-Review-of-Prevalence-and-Incidence-Data_v2.pdf
14. Collaboration for Environmental Evidence. Guidelines for systematic review and evidence synthesis in environmental management. version 4. 2. environmental evidence; 2013. Available from: www.environmentalevidence.org/Documents/Guidelines/Guidelines4.2.pdf
15. The Joanna Briggs Institute for Evidence Based Nursing and Midwifery (JBIENM). An Introduction to Systematic Reviews, Changing Practice Sup. 1; 2001. Available from: http://heliumhealth.com/perc/RC3/content/unit1/3_Unit1_Optional_Handouts/an_intro_to_systematic_reviews.pdf
16. Wright, RW, Brand, RA., Dunn, W., Spindler, KP. How to write a systematic review. *Clinical Orthopaedics and Related Research* 2007; 455: 23-29. Doi:10.1097/BLO.0b013e31802c9098
17. Gülpinar Ö, Güçlü AG. Derleme makalesi nasıl yazılır? *Turkish Journal of Urology* 2013; 39(Özel Sayı 1): 44-48. Available from: turkishjournalofurology.com/sayilar/22/buyuk/44-8.pdf
18. Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG: Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA statement. *Int J Surg* 2010; 8(5): 336-341. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000097>
19. Hıçdurmaz D, Canbolat Seyman Ç, Başaran S, Ercan Şahin N, Şenol Çelik S. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi'nde yayınlanan yazıların özelliklerinin geriye dönük olarak incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 2016; 37-53. Available from: <http://dergipark.gov.tr/hunhemsire/issue/24447/259123>
20. Khorshid L, Akın Korhan E, Hakverdioğlu Yönt G, Demiray A. Bir hemşirelik dergisinin incelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 2012; 28(1): 47-55. Available from: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/eghemsire/article/view/5000152204/5000137993>
21. Şen E, Karacım Z, Çalısır H, Budak SS. Türkiye'deki hakemli hemşirelik dergilerinde 2007-2012 yılları arasında yayınlanan araştırmaların bazı özellikleri: bir durum saptama. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi* 2014; 22(3): 129-136. Available from: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iufnh/issue/view/5000008803>
22. Ünsal A, Sökmen S. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisinin makale ve yazar özellikleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 2011; 14 (4): 10-16. Available from: <http://dergipark.gov.tr/ataunihem/issue/2655/34139>
23. Ata B, Urman B. Sistematik derlemelerin kritik analizi. *Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği Dergisi* 2008; 5(4): 233-240. Available from: cms.galenos.com.tr/Uploads/Article_9425/233-240.pdf
24. Koç Üniversitesi Suna Kırac Kütüphanesi. Turkish nursing resources/ Türkçe hemşirelik kaynakları: Dergiler: 2015. <http://libguides.ku.edu.tr/c.php?g=135294&p=886417> (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2015).
25. Li J, Ge L, Ma J, Zen Q, Yao L, An N, et al. Quality of reporting of systematic reviews published in "evidence-based" Chinese journals. *Systematic Reviews* 2014; 3:58. <https://doi.org/10.1186/2046-4053-3-58>
26. Kılıç, S. Kappa testi. *Journal of Mood Disorders* 2015; 5(3): 142-144. Do: 10.5455/jmood.20150920115439
27. Hacıoğlu N, Özer N. The problems and needs of caregivers after coronary artery bypass graft surgery: A literature review. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 2008; 11(2): 112-122. Available from: <http://dergipark.gov.tr/ataunihem/issue/2641/33981>
28. İnan FŞ, Üstün B, Bademli K. Türkiye'de kuram/modelle dayalı hemşirelik araştırmalarının incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 2013; 16(2): 132-139. Available from: <http://dergipark.gov.tr/ataunihem/issue/2661/34370>
29. Kalender N, Özdemir L. Yaşlılara sağlık hizmetlerinin sunumunda tele-tıp kullanımı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 2013; 17(1): 50-58. Available from: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunihem/article/view/1025009212>
30. Sonay Kurt A, Şavaşer S. Çocuklarda demir eksikliği anemisinin sıklığı, nedenleri ve korunma yolları: literatür taraması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 2010; 3(4): 201-208. Available from: <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/12345/4572>
31. Sümen A, Öncel S. Deri kanseri ve güneşten korunmaya yönelik öğrencilerle ilgili yapılan çalışmalar: literatür incelemesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 2014; 7(2): 78-91. Available from: <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/12345/4516>
32. İlğaz A, Gözüm S. Kansere taramalarında öncelikli hedef birinci derece akrabalar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 2014; 7(4): 345-353. Available from: <http://www.deuhyoedergi.org/index.php/DEUHYOED/article/view/131/373>
33. Partlak Günüşen N, Üstün B. Türkiye'de ikinci basamak sağlık hizmetlerinde çalışan hemşire ve hekimlerle tükendiği literatür incelemesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 2010; 3(1): 40-51. Available from: <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/12345/4548>
34. Esin MN, Aktaş E. Çalışanların sağlık davranışları ve etkileyen faktörler: Sistematik inceleme. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi* 2012; 20(2): 166-176. Available from: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iufnh/article/view/1023018657>
35. Şen E, Ünder-Kavlak O. Adölesanların kontraseptif yöntem bilgisi ve yöntem kullanımları: Sistematik inceleme. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi* 2009; 1: 38-51. Available from: <http://hemarge.org.tr/ckfinder/userfiles/files/2009/2009-vol11-sayi1-205.pdf>
36. Ekim A, Ocakçı AF. Infrared temassız alın termometresi: Çocukların ateş ölçümünde güvenilir bir yöntem mi?—Sistematik derleme. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi* 2013; 15(3): 68-76. Available from: <http://hemarge.org.tr/ckfinder/userfiles/files/2013/SAY13/6-ayfer.pdf>
37. Saklı K, Demir-Zencirci A. Taksan ve platin alan hastalarda periferik nöropati ve nöropatik ağrıya yönelik hemşirelik girişimleri: Sistematik derleme. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi* 2013; 1: 61-73. Available from: http://hemarge.org.tr/ckfinder/userfiles/files/2013/makale_6.pdf
38. Bebiş H, Akpunar D, Coşkun S, Özdemir S. Meme kanserli hastaların tamamlayıcı ve alternatif tedavi kullanımı: Literatür taraması. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi* 2014; 11(2): 6-14. Available from: <http://www.kuhead.org/jvi.aspx?pdid=kuhead&plng=tur&un=K UHEAD-40412>
39. Oban G, Küçük L. Damgalama erken yaşlarda başlar... gençlerde ruhsal hastalıklara yönelik damgalamayla mücadelede eğitimin rolü. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2011; 2(3): 141-148. Available from: www.journalagent.com/phd/pdfs/PHD_2_3_141_148.pdf
40. Çam O, Bilge A. Türkiye'de ruhsal hastalığa/hastaya yönelik inanç, tutum ve damgalama süreci: Sistematik derleme. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2013; 4(2): 91-101. Available from: www.journalagent.com/phd/pdfs/PHD_4_2_91_101.pdf
41. Kömürücü N, Demirci N, Yıldız H, Gün Ç. Türkiye'deki hemşirelik dergilerinden cinselliğe bakış: Bir literatür incelemesi. *Hemşirelik Eğitim ve Araştırma Dergisi* 2014; 11(1): 9-17. Available from: <http://www.kuhead.org/jvi.aspx?pdid=kuhead&plng=tur&volume=11&issue=1>
42. Şendir M, Doğan P. Hemşirelik eğitiminde simülasyonun kullanımı: Sistematik inceleme. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi* 2015; 23(1): 49-56. Available from: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iufnh/article/view/5000067865>
43. Uslu Y, Yavuz M. Ameliyat öncesi tüy temizliği: Sistematik inceleme. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 2015; 31(2): 67-77. Available from: dergipark.gov.tr/download/issue-file/8518
44. Büyükyılmaz F, Kaya H. Elektronik hemşirelik kayıtlarının yapılandırılması: Sistematik literatür incelemesi. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi* 2016; 24(2): 106-117. Available from: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iufnh/article/view/5000112537>
45. Yılmaz H, Kantek F. Türkiye'deki yönetici hemşirelerin liderlik tarzları: Literatür inceleme. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi* 2016; 2(3): 110-117. Doi: 10.5222/SHYD.2016.110
46. Özcan ÇY, Tokat MA. Vajinal doğumda verilen oksitosin indüksiyonunun emzirmeye etkisi: Literatür incelemesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi* 2015; 12(3): 170-174. doi: 10.5222/HEAD.2015.170
47. Ward M, Schulz M, Bruland D, Lohr M. A Systematic review of antonovsky's sense of coherence scale and its use in studies among nurses: Implications for psychiatric and mental health nursing. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2014; 5(2): 61-71. Doi: 10.5505/phd.2014.28291
48. Kes D, Gökdoğan F, Tuna D. Hipertansiyonu olan hastaların tamamlayıcı ve alternatif tedavi kullanımı: Literatür taraması. *Kardiyovasküler Hemşirelik Dergisi* 2016; 7(12): 40-55. Doi: 10.5543/khd.2016.004

49. Çam MO, Öztürk Turgut E. Ruh sağlığı ve hastalıkları hemşireliğinde yaratıcılık. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2015; 6(2): 100-103. Available from: www.journalagent.com/phd/pdfs/PHD_6_2_100_103.pdf
50. Esin MN, Aktaş E. Çalışma yaşamında şiddet ve etkileyen faktörler: Sistematik inceleme. *Türkiye Klinikleri J Public Health Nursing-Special Topics* 2015; 1(2): 55-64. Available from: <http://www.turkiyeklinikleri.com/article/en-calisma-yasaminda-siddet-ve-etkileyen-faktorler-sistematik-inceleme-71670.html>
51. Yılmaz M, Türkleş S. Çocuk-ergen ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği uygulamaları kapsamında Türkiye'de yapılmış çalışmaların hemşirelik müdahalelerine etkisi: Sistematik bir derleme. *Türkiye Klinikleri J Psychiatr Nurs-Special Topics* 2015; 1(2): 107-114. Available from: <http://www.turkiyeklinikleri.com/journal/psikiyatri-hemsireligi-ozel-dergisi/465/issue/2015/1/2-0/cocuk-ergen-ruh-sagligi-ve-psikiyatri-hemsireligi-ozel-sayisi/tr-index.html>
52. Bahar Z, Öztürk-Haney M. Son on yılda okul sağlığı hemşireliğinde yapılan araştırmaların incelenmesi. *Türkiye Klinikleri J Public Health Nursing-Special Topics* 2016; 2(1): 109-115. Available from: <http://www.turkiyeklinikleri.com/article/en-son-on-yilda-okul-sagligi-hemsireliginde-yapilan-arastirmalarin-incelenmesi-75546.html>
53. Shi C, Zhu L, Wang X, Qin C, Xu Q, Tian J. Epidemiology, methodological and reporting characteristics of systematic reviews of nursing interventions published in China. *International Journal of Nursing Practice* 2014; 20: 689-700. Available from: <https://doi.org/10.1111/ijn.12255>
54. The PLoS Medicine Editors. Best practice in systematic reviews: The importance of protocols and registration. *PLOS Medicine* 2011; 8(2): e1001009. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001009>
55. Downs SH, Black N. The feasibility of creating a checklist for the assessment of the methodological quality both of randomised and non-randomised studies of health care interventions. *J Epidemiol Community Health* 1998; 52: 377-384. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9764259>
56. Egger M, Dickersin K, Smith GD. Problems and limitations in conducting systematic reviews. In: Egger M, Smith GD, Altman D. eds. *Systematic reviews in healthcare: Meta-analysis in context*. Second Ed. London: BMJ Books; 2001. p.43-68. <http://download.xuebalib.com/xuebalib.com.2794.pdf> (Erişim Tarihi:15 Ekim 2016)
57. Pölkki T, Kanste O, Maria Kaarinen M, Elo S, Kyngas H. The methodological quality of systematic reviews published in high-impact nursing journals: A review of the literature. *Journal of Clinical Nursing* 2013; 23, 315-332. Available from: <https://doi.org/10.1111/jocn.12132>
58. Nahcivan NO, Secginli S, Joanna Briggs Institute Mastari Critical Appraisal Tools: Psychometric Testing of the Turkish Versions. The 2nd International Clinical Nursing Research Congress Abstract Book, 24-27 June, Istanbul; 2015. p. 85.
59. Holly C, Samond S, Saimbert MK. *Comprehensive systematic review for advanced nursing practice*. New York: Springer Publishing; 2011. Available from: <http://www.midwiferycollege.org/AcademicProgram/Downloads/MSM/550Comprehensivesystematicreviewforadvancednursing.pdf>